

УДК 27“18”Ч-22

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/57-2-6>**Роман ОРЛОВСЬКИЙ,**

orcid.org/0000-0002-6924-3866

аспірант кафедри філософії та культурного менеджменту
Національного університету «Острозька академія»
(Острог, Рівненська область, Україна) orv1979@gmail.com**Світлана ФИЛИПЧУК,**

orcid.org/0000-0001-5345-328X

кандидат історичних наук,
доцент кафедри філософії та культурного менеджменту
Національного університету «Острозька академія»
(Острог, Рівненська область, Україна) svitlana.fylypchuk@oa.edu.ua

ХРОНОЛОГІЧНИЙ ОГЛЯД ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЧАРЛЬЗА ТЕЙЗА РАССЕЛА

У статті розкрито публіцистичну діяльність Чарльза Тейза Рассела, засновника Товариства Вартової Башти та релігійного руху Міжнародних Дослідників Біблії. Встановлено, що у першій половині 1870-х рр. інтерес засновника Товариства до літературної діяльності почав проявлятися у надсиланні подячних листів та коштів на розвиток періодичного видання Джорджа Сторрза «Дослідник Біблії». Перші статті Чарльза Рассела були опубліковані у 1876–1879 рр. у виданні Сторрза, а також у журналі Нельсона Барбура «Вісник ранку», у якому він став першим помічником редактора. Констатовано, що значна частина його перших статей були присвячені есхатології та біблійним пророцтвам. У липні 1879 р. Чарльз Рассел заснував власне періодичне видання – «Сіонська Вартова Башта та вісник присутності Христа», одноосібним редактором якого він був до кінця свого життя. Статті цього журналу стали засобом вивчення біблійних тем на зібраннях груп Дослідників Біблії. Відмічено, що журнал «Вартова Башта» торкався різноманітних сфер християнського життя, та опишував події у політико-соціалній, релігійній та науково-технічній сферах, які Рассел вважав ознаками настання есхатологічних подій. Підмічено, що окрім статей, Чарльз Рассел займався написанням книг та брошур. Брошура «Мета та спосіб повернення нашого Господа» та книга «Три світи», опубліковані в 1877 р. містили основу релігійних поглядів Рассела, які більш детально були розкриті у наступних його працях. Зазначено, що з метою розвитку публіцистичної діяльності на початку 1880-х років Рассел заснує Трактатне товариство Сіонської Вартової Башти. Найбільш відомою його працею стала шеститомна серія «Світання Тисячоліття», яка згодом отримала назву «Дослідження Святого Письма». Подано короткий зміст кожного тому серії. Зазначено тираж основних опублікованих праць засновника Товариства Вартової Башти.

Ключові слова: Вартова Башта, Світання Тисячоліття, Таблиця віків, Нельсон Барбур, Джордж Сторрз.

Roman ORLOVSKIY,

orcid.org/0000-0002-6924-3866

Postgraduate student at the Department of Philosophy and Cultural Management
National University “Ostroh Academy”
(Ostroh, Rivne region, Ukraine) orv1979@gmail.com**Svitlana FYLYPCHUK,**

orcid.org/0000-0001-5345-328X

Candidate of Historical Sciences,
Associate Professor at the Department of Philosophy and Cultural Management
National University “Ostroh Academy”
(Ostroh, Rivne region, Ukraine) svitlana.fylypchuk@oa.edu.ua

A CHRONOLOGICAL REVIEW OF THE PUBLISHED WORKS OF CHARLES TAZE RUSSELL

The article reveals the publicistic activity of Charles Taze Russell, the founder of the Watch Tower Society and the religious movement of the International Bible Students. It is established that in the first half of the 1870s. the interest of the founder of the Society in literary activity began to manifest itself in sending letters of thanks and funds for the development

of George Storrs' periodical "The Bible Examiner". The first articles of Charles Russell were published in 1876–1879 in the publication of Storrs, as well as in Nelson Barbour's journal «Herald of the Morning», in which he became the first assistant editor. It is stated that a significant part of his first articles was devoted to eschatology and biblical prophecy. In July 1879, Charles Russell founded his own periodical, "The Watch Tower and Herald of the Christ's Presence", of which he was the sole editor for the rest of his life. The magazine's articles became a vehicle for the study of Bible topics in Bible Student group meetings. It is noted that the Watchtower magazine touched upon various spheres of Christian life, and described events in the political, social, religious, scientific and technical spheres, which Russell considered signs of the onset of eschatological events. It is noted that in addition to articles, Charles Russell was engaged in writing books and pamphlets. The pamphlet "The Object and Manner of Our Lord's Return" and the book "Three Worlds", published in 1877, contained the basis of Russell's religious views, which were revealed in more detail in his subsequent writings. It is noted that in order to develop publicistic activity in the early 1880s, Russell founded the Zion's Watch Tower Tract Society. His most famous work was the six-volume series "Millennial dawn", later called "Studies in the Scriptures". A summary of each volume in the series is presented. The circulation of the main published works of the founder of the Watch Tower Society is indicated.

Key words: Watch Tower, Millennial dawn, Chart of the Ages, Nelson Barbour, George Storrs.

Постановка проблеми. Чарльз Тейз Рассел (1852–1916) – американський релігійний діяч, відомий як засновник Товариства Вартової Башти та релігійної течії «Міжнародний рух Дослідників Біблії». Від цього руху беруть свій початок релігійна організація Свідків Єгови, а також численні спільноти Дослідників Біблії. Організація Свідків Єгови характеризується активним поширенням своїх поглядів серед населення у багатьох країнах світу. Велике значення вона приділяє видавничій діяльності. Публікації Товариства Вартової Башти виходять у світ багатомільйонними тиражами сотнями різних мов. Журнали «Вартова Башта» та «Пробудись» займають перші місця у рейтингу періодичних видань із найбільшим тиражем у всьому світі (What's the Most Popular, 2017). Крім того, Товариство публікує велику кількість книг та брошур релігійно-морального характеру, що торкаються різних сфер людського життя. Товариство для публікування літератури використовує власні друкарні, що дає можливість не затрачати надмірних фінансових витрат на виробничий процес (Jehovah's Witnesses, 1993: 577–585). З огляду на ці факти, навіть критики поглядів та діяльності Свідків Єгови визнають Товариство Вартової Башти «великою видавничою імперією» (Wesley, 1995; Losch, 2002: 48). Оскільки видавнича справа займає пріоритетну нішу в діяльності релігійної організації Свідків Єгови, набуває актуальності дослідження ставлення засновника цієї організації Чарльза Тейза Рассела до літературної справи та огляд його опублікованих праць.

Аналіз досліджень. Дослідження, в яких подано опис праць Чарльза Рассела, можна поділити на конфесійні та наукові.

До конфесійних належать публікації Свідків Єгови та Дослідників Біблії. Серед них можна виділити дві історичні праці Товариства Вартової Башти (1975 Yearbook, 1974; Jehovah's Witnesses, 1993) та книгу Редекера Ч. (Redeker, 2006), опу-

бліковану Пасторським біблійним інститутом, однією з груп Дослідників Біблії. У цих книгах досить детально описано походження та розвиток журналу «Вартова Башта» у період діяльності Чарльза Рассела на посаді керівника Товариства. Щодо інших його опублікованих праць, у цих матеріалах частково звертається увага на шеститомну серію «Дослідження Святого Письма». Наприклад, Редекер Ч. приводить опис шеститомника в цілому, не виділяючи окремо кожен том. Також він, відповідаючи на аргументи критиків особистості та поглядів Рассела, торкався процесу створення та деяких деталей змісту шеститомника. Своєю чергою книги, видані Свідками Єгови, більшою мірою містять опис першого тому серії – «Божий план віків», також подаються декілька витягів із решти томів. Варто зазначити, що у публікаціях цієї релігійної організації увага насамперед зосереджена не стільки на описі змісту праць Чарльза Рассела, скільки на тиражі того чи іншого видання. Також примітним є те, що на сайті Свідків Єгови міститься повний хронологічний перелік праць, які було опубліковано Товариством Вартової Башти з часу його заснування (Watch Tower Publications, 2022).

Серед науковців, дослідження яких містять опис праць Чарльза Рассела, можна виділити Пентона М. (Penton, 2015), Зігмунда Дж. (Zygmunt, 1967) та Зідека Ф. (Zydek, 2009). Пентон М. здебільшого торкався публікацій, виданих на ранньому етапі літературної діяльності Рассела, що припав на 1876–1881 рр. Зідек Ф. подає назву кожного розділу томів «Дослідження Святого Письма» і дає короткий опис змісту кожної частини цього шеститомного видання. Варто зауважити, що у вказаних дослідженнях майже не згадуються статті Чарльза Рассела, опубліковані у період 1876–1879 рр. в періодичних виданнях ще до заснування журналу «Вартова Башта». Також зауважимо, що вказані праці були

написані зарубіжними авторами, а праць на цю тему у вітчизняній релігієзнавчій науці немає, що обумовлює актуальність проведення цього дослідження.

Метою статті є здійснити хронологічний огляд опублікованих праць Чарльза Тейза Рассела. Для досягнення мети передбачено виконання наступних завдань: 1) прослідкувати початок зацікавленості Рассела релігійними періодичними виданнями та початок його літературної діяльності; 2) описати заснування журналу «Вартова Башта» та його розвиток за період діяльності Чарльза Рассела; 3) висвітлити змістовно-тематичний аспект видань Рассела.

Виклад основного матеріалу. Ще з молодих роки Чарльз Рассел був зацікавлений темою духовності, релігії і належав до церкви конгрегаціоналістів. Проте у віці 17–18 років він пережив духовний злам, розчарувавшись у низці доктрин, які сповідувала його конфесія, що породило сумнів в авторитетності Біблії. Однак завдяки знайомству з колишніми представниками руху міллеритів його довіра до Біблії відновилася. Особливим чином вона була проявлена в інтересі Рассела до періодичних видань у першій половині 1870-х років. Тоді молодий Чарльз та його батько Джозеф Рассел неодноразово надсилали подячні листи та жертвували кошти на підтримку журналу «Дослідник Біблії» редактором якого був Джордж Сторрз (Letters Received, 1874; Parcels Sent, 1874; Parcels Sent, 1875).

Також 1876 р. Чарльз Рассел познайомився Нельсоном Барбуrom, редактором журналу «Вісник ранку». Маючи спільність поглядів на другий прихід Христа, вони об'єднали свої зусилля у розвитку цього журналу. Таким чином Чарльз став першим помічником редактора «Вісника ранку», я також надавав цьому періодичному виданню значну фінансову підтримку.

Окрім редакторської роботи та фінансування, Рассел у 1876–1879 рр. написав свої перші статті як у журналі Джорджа Сторрза «Дослідник Біблії», так і в періодичному виданні Нельсона Барбура. Коротко охарактеризуємо зміст цих статей, оскільки вони стали початком його публіцистичної діяльності. Деякі з них порушували теми духовного навернення та принципів праведного життя (Russell, 1878a; Russell, 1879a). Також була стаття, що містила тлумачення євангельської притчі про «Багача і Лазаря» (Russell, 1879b). У статті під заголовком «Субота», автор обґрунтовував необхідність вшанування неділі як дня Господнього, а також звернув увагу, що ідея суботнього відпочинку вказує на майбут-

ній Тисячолітній вік (Russell, 1879c). Одним зі знакових доробків у початковій публіцистичній діяльності Рассела стала стаття під назвою «Викуплення» за вересень 1878 р. У ній було зроблено наголос на великому значенні викупної смерті Ісуса Христа «праведного за неправедних», із метою задовольнити справедливі вимоги порушеного Божого Закону. Ця стаття була відповіддю на публікацію Барбура, в якій той стверджував, що люди платять за свої гріхи перед Богом власною смертю (Russell, 1878b).

Однак значну частину статей Чарльза Рассела у ранній період було присвячено безпосередньо тлумаченню біблійних пророцтв, які стосувалися есхатологічних подій. У статті під назвою «Часи поган: коли вони закінчатся?», яка була опублікована в «Досліднику Біблії» за жовтень 1876 р., Рассел вперше, інтерпретуючи книгу Даниїла, 4 розділ, указав на 1914 рік, як на дату закінчення «Часів поган». Тоді, за його словами, «уряди язичників будуть розбиті на шматки», панування людських урядів завершиться і настане на землі Боже царство на чолі з Месіанським царем Ісусом Христом (Russell, 1876). Також у статті «Прийдешні події раніше відкидають свої тіні» було описано, як певні старозавітні прообрази вказували на майбутні події, пов'язані з другим приходом Христа та періодом Тисячолітнього царства (Russell, 1877a; Russell, 1877b). Стаття «Пророча конференція» відображає враження Рассела про відвідування ним міжконфесійної зустрічі, присвяченій темі другого приходу Христа та майбутніх віків. Цей захід відбувався 30 жовтня – 1 листопада 1878 р. у місті Нью-Йорк (Russell, 1878d). Стаття «Перспект» була присвячена аналізу причин очікуваного Расселом, Барбуrom та їхніми однодумцями вознесіння віруючих на небеса навесні 1878 р., яке, очевидно, було помилковим (Russell, 1878 c.).

На початку 1879 р. Чарльз Рассел на сторінках «Вісника Ранку» висловив бажання розпочати публікацію окремого періодичного видання (Russell, 1879d). І вже з липня 1879 р. він почав видавати журнал під назвою «Сіонська Вартова Башта та Вісник присутності Христа». Він був єдиним редактором цього журналу впродовж майже чотирьох десятиліть до кінця свого життя восени 1916 р. (Biography, 1916: 357).

Журнал позиціонував себе як засіб «розповсюдження християнських знань» (This journal, 1906), одним із головних інструментів у системі біблійних настанов, яке видавало Товариство Вартової башти Біблій і трактатів. Періодичне видання стало середовищем, завдяки якому Дослідники

Біблії мають можливість збиратися разом, із метою вивчення біблійних вчень. У «Вартовій Башті» наголошувалось, що це періодичне видання не залежить від авторитету «жодної людини, жодної партії чи віросповідання», а тільки підпорядкований авторитету Біблії (Prospect, 1879). Окрім висвітленню різноманітних сфер християнського життя, «Вартова Башта» була присвячена спостереженню за світовими подіями у політико-соціальної, релігійної та науково-технічній сферах, які Рассел пов'язував з ознаками «останніх днів» та свідченням близького встановлення Тисячолітнього царства Христа. Крім того цей журнал був засобом інформування про різні актуальні аспекти діяльності Товариства Вартової Башти, містив анонси найближчих подій та детальні звіти діяльності Товариства за певні періоди. На шпальтах періодичного видання розміщувались листи-відгуки читачів з подяками, зауваженнями, запитаннями та коментарями, а також відповіді на них від редакції журналу. Нерідко у «Вартовій Башті» публікувалися тексти духовних пісень та віршів.

Починаючи з липня 1879 р., журнал видавався раз на місяць із обсягом 8 сторінок. У 1891 р. його обсяг зріс удвічі – до 16 сторінок. А з 1892 р. журнал став виходити двічі на місяць. З часу заснування журнал мав назву «Сіонська Вартова Башта та Вісник присутності Христа» (рис. 1), а з січня 1909 р. – «Вартова Башта та Вісник присутності Христа», такою назва залишилась кінця життя Чарльза Рассела (Jehovah's Witnesses, 1993: 724).

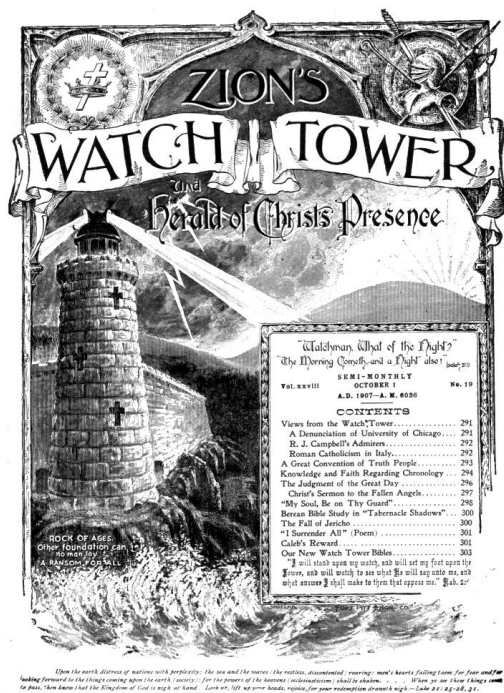

Рис. 1. Журнал «Сіонська Вартова Башта та вісник присутності Христа», 1907 рік. (The Watchtower)

Перший номер журналу в липні 1879 р. мав наклад 6 тисяч примірників. У 1904 р. він зріс до 25 тисяч примірників. Згодом за життя Рассела півмісячний тираж журналу Вартова Башта в англomовному світі, у США, Канаді та Великій Британії, досяг 45 тис. примірників. Також він видавався німецькою, французькою, шведською, дано-норвезькою та польською мовами. Загальний тираж різними мовами сягав 55 тис. примірників. (Do You Want, 1879; Biography, 1916: 357; Wisdom, 1923: 106; Qualified to, 1955: 301).

Ще на посаді першого помічника редактора «Вісника ранку» Рассел розпочинає писати книги. В однойменному видавництві Нельсона Барбура «Вісник Ранку» у 1877 р. було опубліковано дві праці: брошура «Мета та спосіб повернення нашого Господа» обсягом 64 сторінки та книга «Три світи» обсягом 196 сторінок (Barbour, 1877; Russell, 1877 с.).

Автором першої праці був Чарльз Рассел. Метою написання стала його реакція на очікування представниками адвентизму другого приходу Христа як видимої події, та дня суду над усім людством, коли увесь світ, відповідно до вчення, окрім самих адвентистів буде знищено у вогні. Рассел, проте, у своїй брошурі подав аргументи, що другий прихід Христа буде невидимий, а метою його приходу буде не знищення людства, а прихід Тисячолітнього царства, яке принесе усім людям фізичні та духовні благословення та можливість отримати вічне життя.

Книга «Три світи» була написана Нельсоном Барбуром у співавторстві з Расселом. Ця праця доповнювала попередню брошуру, та містила інтерпретацію есхатологічних пророцтв та пророчих періодів, особливо торкаючись другого приходу Христа та настання Тисячолітнього царства. Сам Рассел охарактеризував її як першу книгу в історії, в якій гармонійно поєднувались тема благословень, які принесе Боже царство для людства, та інтерпретація виконання пророчих періодів, які згадані у Біблії (Harvest Gathering, 1890: 4).

У цій книзі стверджується, що другий прихід Христа відбувся невидимо восени 1874 р. Також 1914 р. був вказаний як час закінчення «часів поган», а 40-літній період між цими датами охарактеризований як «період жнив» та як «час лиха, якого ніколи не було, відколи існує людство». Книга торкається трьох періодів існування людства, які названі «світами». Перший світ – це час від створення світу до Ноевого потопу. Другий світ – період від потопу до закінчення євангельського віку. А третій світ ознаменований початком Тисячолітнього царства Христа і триватиме цілу

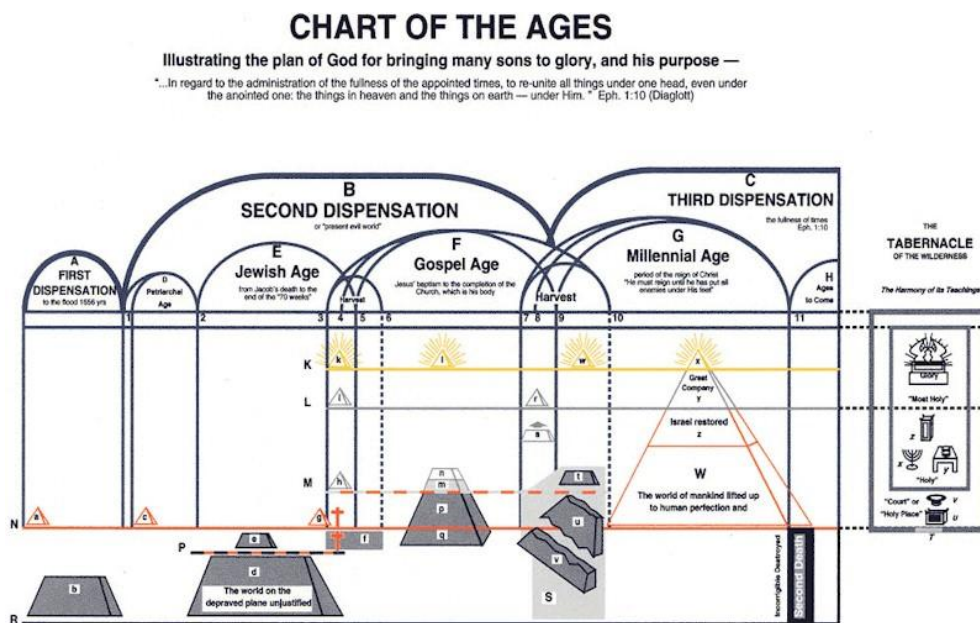
вічність. За цей період на землі повинно бути встановлене Боже царство, євреї повернуться у свою історичну батьківщину на території Палестини, а різноманітні державні уряди мають зникнути.

Зміст праць «Три світи» та «Мета та спосіб повернення нашого Господа» ліг в основу наступних книг, написаних Расселом, які були опубліковані, коли він став одноосібним редактором журналу «Вартова Башта». З метою розвитку публіцистичної діяльності він зі своїми однодумцями 16 лютого 1881 р. заснував Трактадне товариство Сіонської Вартової Башти (Zion's Watch Tower Tract Society), яке отримало офіційну реєстрацію 1884 р. З моменту реєстрації і до кінця свого життя Чарльз Рассел був його президентом (Jehovah's Witnesses, 1993: 576).

У 1881 р. Рассел опублікував брошуру «Їжа для мислячих християн» (Food for Thinking Christians) обсягом 162 сторінки. Праця містила огляд теологічних поглядів Рассела та його однодумців та критичний аналіз низки доктрин, які були поширені у традиційних християнських конфесіях Сполучених штатів, зокрема, вчення про природне безсмертя людської душі, доктрину вічних мук грішників. Також у цій книзі була розміщена «Таблиця віків» із коментарями до неї. Вона у схематичній формі містила Божий план розвитку церкви, ізраїльського народу, благословення народів світу та вказувала на майбутнє знищення невинуватих грішників (рис. 2) (Russell, 1881).

Наступного року, 1882 р, була опублікована брошура Чарльза Рассела під назвою «Скинія та її вчення». (Russell, 1882). Тут Автор подав описання старозавітного святилища, його обрядів та ритуалів, описання одягу священнослужителів, та різні види жертв. Показано, яким чином ці прообрази вказували на велику жертву Христа. та інші аспекти, яких навчає християн старозавітна храмова система жертвоприношень. Цю працю було перевидано 1898 р. під назвою «Тіні скинії “кращих жертв”». (Russell, 1899; Qualified to, 1955: 303).

Відразу після випуску цих публікацій Рассел запланував видання повнішої серії праць під назвою «Світання дня Тисячоліття», де планував зобразити узагальнене пояснення виконання Божого задуму для всього людства. Початок публікації цієї серії очікувався ще 1882 р., однак робота тривала досить повільно, і перший том «План віків» з'явився лише через чотири роки. Тоді ж, у 1886 р., назва серії була дещо відредагована – на «Світання Тисячоліття». Також початкова назва першого тому «План віків» була змінена на «Божий план віків» (1975 Yearbook, 1974: 40; Millennial Day Dawn, 1882; Millennial Dawn: 1886). Повністю робота над серією «Світання Тисячоліття» була закінчена 1904 р. і складалася з шести томів. Назва серії наголошувала на тому, що, за переконанням Рассела, вже настав період початку здійснення подій, які поступово приведуть людство до часу благословення під

"Write Down the Vision and Make it Plain Upon Tables, That Everyone May Read it Fluently." — HABAUKKUK 2:2

Рис. 2. Таблиця віків. (Divine Plan Chart)

тисячолітнім правлінням Ісуса Христа. Однак згодом стало зрозуміло, що ця назва потребує зміни. Причиною стало сприйняття деяких читачів, у яких назва «Світання Тисячоліття» асоціювалася з художнім романом. Тому з метою уникнення непорозуміння ця серія праць отримала назву «Дослідження Святого Письма», яка безпосередньо вказувала на її релігійний зміст (рис. 3).

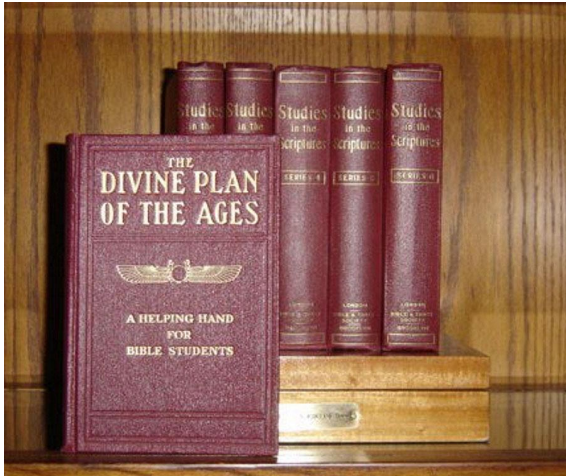

Рис. 3. Шеститомник «Дослідження Святого Письма» (Where is the Promise, 2014)

У передмові до першого тому Рассел зазначив, що ця книга містить розгляд таких самих питань, які були у брошурі «Іжа для думаючих християн». Однак методика викладу матеріалу була досить відмінною (Russell, 1823a). Автор помітив, що викриття помилкових релігійних поглядів не може вважатися найкращим методом поширення своїх переконань. Оскільки читачі, зрозумівши, що книга відразу засуджує їхні традиційні погляди, відмовляться від її подальшого читання. Тому було ухвалено рішення, перший том серії «Світання Тисячоліття» викласти у позитивному тоні: спочатку були показані, на їхню думку, логічність та краса ідей, представлених у Божому плані, а вже згодом помилкові вчення зображувалися не просто як неправильні, а як, ті що природно можуть вважатися зовсім некорисними та шкідливими. Зокрема, перший розділ мав позитивну назву «Земна ніч гріха закінчиться Ранком радості». Наступні розділи наголошували на розумних доказах існування Творця Всесвіту та Біблії як Божого об'явлення. Далі описана чіткість та систематичність Божого плану. Зокрема було зазначено, що виникнення зла у світі не зруйнувало Божого плану принести благословення людству в період Тисячоліття та у наступних роках вічності. Також була окреслена мета другого приходу Христа та природи Божого

царства. Важливе місце у книзі займає розуміння Расселом доктрини здійсненого Христом викупу як основи, завдяки якій кожна людина може отримати шанс на пізнання істини та спасіння й відновлення Божого образу або в цьому віці, або в період Тисячолітнього царства. Також містилася «Таблиця віків» та ґрунтовне пояснення її деталей. Перший том «Божий план віків» містив загальний опис теології Рассела, який більшою мірою розкривався в наступних частинах серії.

Другий том «Надійшов час» (1889 р.) присвячений хронології подій, представлених у першому томі (Russell, 1823b). Звернено увагу на біблійні пророцтва, завдяки яким можливо дізнатися чіткі хронологічні рамки подій біблійної історії та дат, які мають стосунок до приходу Тисячоліття. Також є розділами, які висвітлюють способи та мети другого приходу Христа та питання ідентифікації біблійного антихриста.

Третій том «Нехай прийде Царство Твоє» (1891 р.) продовжував розгляд пророцтв та пророчих дат (Russell, 1823c). Вказано, що вже настали часи виконання есхатологічних подій. Простежено, коли і яким чином відбудеться визволення та прославлення церкви, та здійснення пророцтв щодо відновлення ізраїльського царства. Останній розділ присвячений Великій єгипетській піраміді в Гізі, яка вважалася додатковим аргументом підтвердження біблійної хронології та біблійних пророцтв. Рассел її називає «Божий кам'яний свідок і пророк».

Четвертий том «Битва Армагеддону» (1897 р.) зосереджений на описанні подій настання кінця нинішній суспільно-політичному, фінансовому та релігійному світовому порядку (Russell, 1823d). Також подано детальний опис поступового встановлення Божого царства на землі.

П'ятий том «Примирення між Богом та людиною» (1899 р.) вже не має такої есхатологічної направленості як попередні частини шеститомника, а зосереджений на аналізі низки відмінних пунктів віровчення доктринальної системи Рассела (Russell, 1823e). На початку книги була окреслена загальна концепція примирення між Богом та створеними ним розумними істотами. Потім Рассел, ґрунтуючись на цій концепції, органічно вплітає в неї наступні доктрини: найвище становище Бога Єгови як *автора примирення* та підлегле становище Сина Божого Ісуса Христа як *посередника примирення*. У цьому томі були висунуті аргументи, які вказували на помилковість доктрини про Трійцю. Одночасно у цій праці Рассел відкидає традиційну християнську ідею Боговтілення, адже вважав, що Ісус Христос,

Таблиця 1

**Тираж основних опублікованих праць
Чарльза Тейза Рассела**

Назва книги	Кількість примірників
Мета та спосіб повернення нашого Господа	1,500,000
Їжа для думаючих християн	1,450,000
Тіні шкіни «кращих жертв»	1,000,000
Божий план віків	4,817,000
Надійшов час	1,657,000
Нехай прийде Царство Твоє	1,578,000
Битва Армагеддону	464,000
Примирення між Богом та людиною	445,000
Нове створіння	423,000
Що Святе Письмо говорить про пекло	3,000,000
Що Святе Письмо говорить про спіритизм	600,000

перебуваючи землі, володів тільки людською, а не божественною природою. У розділах, присвячених людині як *об'єкту примирення*, спростовується ідея природного безсмертя душі та вічних мук для нерозкаяних грішників. Натомість смерть Рассел порівнює зі станом сну та забуття, а невинних грішників очікує цілковите знищення.

У шостому томі «Нове створіння» (1904 р.) міститься описання процесу творіння світу та зображення церкви, як «нового творіння» (Russell, 1823f). В інтерпретації перших розділів книги Буття Рассел стверджує, що один творчий день, «епоха», тривав не буквально 24 години, а 7000 років, а творчий тиждень загалом становить 49 000 років (Russell, 1823f: 19). Рассел виступає проти теорії еволюції, однак визначає, що тільки людина була безпосередньо створена Богом. Щодо появи тваринного світу Рассел доходить висновку, що у процесі їхнього творіння мала місце «спеціальна, адаптивна еволюція» (Scenario of the Photo-Drama, 1914a: 6). Сам процес творіння відбувався поступово, що наштотувало Рассела на такий термін, як «Божественний план еволюції» (Russell, 1823f: 53). У розділах, присвячених темі церковного життя, звернена увага на обов'язки, обряди, церемонії та надії, які очікують вірних. Також порушено питання подружніх стосунків та виховання дітей, принципів вибору одягу на носіння прикрас. Показано принципи ставлення віруючих до зовнішніх політико-соціальних прав та зобов'язань, зокрема щодо участі в голосуванні під час виборів до органів влади, щодо членства у благодійних організаціях та рухах моральних реформ тощо. Також подано аргументи, чому обряд Господньої Вечері треба відзначати щорічно 14 числа місяця нісана згідно з юдейським календарем.

Публікації Товариства Вартової Башти за життя Чарльза Рассела видавалися у дуже великій кількості. Наведемо загальний тираж основних праць Рассела, опублікованих станом на 1916 р. (табл. 1). (Biography, 1916: 357; Wisdom, 1923: 105–106).

Один із членів руху Міжнародні Дослідники Біблії В. Вісдом незадовго після смерті засновника Товариства Вартової Башти здійснив спробу порахувати сумарну кількість його опублікованих праць – 19 994 000 примірників. З огляду на результат В. Вісдом відзначає, що станом на початок ХХ століття жоден письменник в історії за власного життя не досяг навіть половини такого тиражу (Wisdom, 1923: 106).

Висновки. Отже, при дослідженні літературної діяльності засновника Товариства Вартової Башти, Чарльза Тейза Рассела, можна виокремити наступне. Початком його зацікавленості релігійними періодичними виданнями стало надсилання подячних листів та коштів на розвиток журналу Джорджа Сторрза «Дослідник Біблії» у першій половині 1870-х рр. Перші статті Рассела були опубліковані в «Досліднику Біблії» та у журналі Нельсона Барбура «Вісник ранку» в період 1876–1879 рр. Здебільшого ці статті були спрямовані на дослідження есхатологічних тем, зокрема на інтерпретацію біблійних прообразів та пророцтв. У липні 1879 р. Чарльз Рассел заснував періодичне видання «Сіонська Вартова Башта та вісник присутності Христа». У журналі висвітлювались різноманітні сфери християнського життя, та огляд світових подій, які вважалися ознаками останніх днів, та близького встановлення Тисячолітнього царства. Також «Вартова Башта» стала для послідовників релігійного руху Міжнародні Дослідники Біблії засобом для вивчення духовних тем на своїх зібраннях. З часом у журналу дещо змінилася назва, зросли періодичність виходу видання, обсяг та тираж. Книги та брошури під авторством Чарльза Рассела були присвячені різним аспектам центральної теми досліджень Чарльза Рассела – Божого плану віків для людства, із зосередженням на здійсненні есхатологічних подій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 1975 Yearbook of Jehovah's Witnesses. New York : Watchtower Bible and Tract Society, 1974. 261 p.
2. Barbour N. H. Three Worlds and the Harvest of this World. Rochester, N. Y. : Nelson H. Barbour and Charles Taze Russell, 1877. 196 p.
3. Biography. *The Watch Tower and Herald of Christ's Presence*. 1916. Vol. 37, no. 23. P. 356–357.
4. Divine Plan Chart of the Ages. *Most Holy Faith*. URL: <http://www.mostholyyfaith.com/beta/bible/volumes/chart.asp> (date of access: 08.11.2022).
5. Do You Want «Zion's Watch Tower»? *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence*. 1879. Vol. 1, no. 2. P. 2.
6. Harvest Gathering and Siftings. A Brief History of the development of Present Truth. *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence*. 1890. Vol. 11, no. 6. P. 3–7.
7. Jehovah's Witnesses: proclaimers of God's kingdom – Brooklyn. Brooklyn, N.Y. : Watchtower Bible and Tract Society of New York, 1993. 750 p.
8. Letters Received to March 21. *The Bible Examiner*. 1874. Vol. 18, no. 7. P. 224.
9. Losch R. R. The Many Faces of Faith: A Guide to World Religions and Christian Traditions. Wm. B. Eerdmans Publishing Company, 2002. 192 p.
10. Millennial Dawn. *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence*. 1886. Vol. 7, no. 11. P. 1.
11. Millennial Day Dawn. *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence*. 1882. Vol. 3, no. 10. P. 1–2.
12. Parcels Sent to May 25. *The Bible Examiner*. 1874. Vol. 18, no. 9. P. 288.
13. Parcels Sent to Nov. 25. *The Bible Examiner*. 1875. Vol. 20, no. 3. P. 96.
14. Pastor Russell's Convention Discourses – 1906–1916. Chicago : Chicago Bible Students Publishing, 1979. 511 p.
15. Penton M. J. Apocalypse Delayed: The Story of Jehovah's Witnesses. 3rd ed. University of Toronto Press, Scholarly Publishing Division, 2015. 547 p.
16. Prospect. *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence*. 1879. Vol. 1, no. 1. P. 3.
17. Qualified to be Ministers. Watch Tower Bible and Tract Society, 1955. 377 p. Russell C. T. Coming Events Cast their Shadows Before (continued). *The Bible Examiner*. 1877b. Vol. 21, no. 8. P. 245–246.
18. Redeker C. F. Pastor C.T. Russell: Messenger of Millennial Hope, Distinguished Founder of the Bible Students and His Legacy. Temple City, CA : Pastoral Bible Institute, 2006. 456 p.
19. Russell C. T. Coming Events Cast their Shadows Before. *The Bible Examiner*. 1877a. Vol. 21, no. 6. P. 181.
20. Russell C. T. Conversion and Holiness. *Herald of the Morning*. 1879a. Vol. 8, no. 4. P. 64–66.
21. Russell C. T. Food for Thinking Christians. Pittsburgh, PA, 1881. 162 p. URL: <https://archive.org/details/FoodForThinkingChristians>
22. Russell C. T. Gentle Times: When do They End?. *The Bible Examiner*. 1876. Vol. 21, no. 1. P. 27–28.
23. Russell C. T. Holiness. *Herald of the Morning*. 1878a. Vol. 7, no. 4. P. 62–63.
24. Russell C. T. Rich Man and Lazarus. *Herald of the Morning*. 1879b. Vol. 8, no. 1. P. 9–10.
25. Russell C. T. Tabernacle Shadows of the «Better Sacrifices». Allegheny, PA : Watch Tower Bible and Tract Society, 1899. 131 p.
26. Russell C. T. The Atonement. *Herald of the Morning*. 1878b. Vol. 7, no. 3. P. 39–40.
27. Russell C. T. The Object and Manner of the Lord's Return. Pittsburgh, PA : Office of Herald of the Morning, 1877c. 64 p.
28. Russell C. T. The Prospect. *Herald of the Morning*. 1878c. Vol. 7, no. 1. P. 11–15.
29. Russell C. T. The Prothetic Conference. *Herald of the Morning*. 1878d. Vol. 7, no. 6. P. 83–84.
30. Russell C. T. The Sabbath. *Herald of the Morning*. 1879c. Vol. 8, no. 1. P. 14–16.
31. Russell C. T. The Tabernacle and its Teachings. Pittsburgh, PA, 1882. 96 p. URL: <https://archive.org/details/TheTabernacleAndItsTeachingsByCharlesTazeRussell/mode/2up> (date of access: 15.09.2022).
32. Russell C. T. Your vote wanted. *Herald of the Morning*. 1879d. Vol. 8, no. 2. P. 40.
33. Russell C. T. The Plan of the Ages. Brooklyn : International Bible Students Association, 1923a. 350 p.
34. Russell C. T. The Time Is at Hand. Brooklyn : International Bible Students Association, 1923b. 366 p.
35. Russell C. T. Thy Kingdom Come. Brooklyn : International Bible Students Association, 1923c. 380 p.
36. Russell C. T. The Battle of Armageddon. Brooklyn : International Bible Students Association, 1923d. 656 p.
37. Russell C. T. The At-One-Ment Between God and Man. Brooklyn : International Bible Students Association, 1923e. 490 p.
38. Russell C. T. The New Creation. Brooklyn : International Bible Students Association, 1923f. 729 p.
39. Rutherford J. F. Oration at Evening Service. *The Watch Tower and Herald of Christ's Presence*. 1916. Vol. 37, no. 23. P. 373–374.
40. Scenario of the Photo-Drama of Creation. Brooklyn, NY : International Bible Students Association, 1914. 96 p.
41. The Watchtower. *Wikipedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Watchtower (date of access: 02.11.2022).
42. This journal and its sacred mission. *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence*. 1906. Vol. 27, no. 3. P. 34.
43. Watch Tower Publications. *Watchtower ONLINE LIBRARY*. 2022. URL: <https://wol.jw.org/en/wol/d/r1/lp-e/1200276167> (date of access: 09.11.2022).
44. What's the Most Popular Magazine in the World?. National News. URL: <http://nationalnews.com/whats-popular-magazine-world/> (date of access: 02.11.2022).
45. Wesley D. Jehovah's Witnesses and the Watchtower. *Eternal Word Television Network, Inc. (EWTN)*. 1995. URL: <https://www.ewtn.com/catholicism/library/jehovahs-witnesses-and-the-watchtower-1180> (date of access: 15.11.2022).

46. Where is the Promise of His Presence. *The Herald of Christ's Kingdom*. 2014. URL: <https://herald-magazine.com/2014/09/01/where-is-the-promise-of-his-presence/> (date of access: 08.11.2022).
47. Wisdom W. M. *The Laodicean Messenger: Being the Memoirs of the Life, Works and Character of that Faithful and Wise Servant of the Most High God*. Bible Students Book Store : Chicago, 1923. 332 p.
48. Zydek F. *Charles Taze Russell: His Life and Times: The Man, the Millennium and the Message*. 2nd ed. CreateSpace Independent Publishing Platform, 2009. 470 p.
49. Zygmunt J. F. *Jehovah's Witnesses: a study of symbolic and Structural Elements in the Development and Institutionalization of a Sectarian Movement* : doctoral dissertation. Chicago, 1967. 978. p. 3.

REFERENCES

1. 1975 Yearbook of Jehovah's Witnesses. New York : Watchtower Bible and Tract Society, 1974. 261 p.
2. Barbour N. H. *Three Worlds and the Harvest of this World*. Rochester, N. Y. : Nelson H. Barbour and Charles Taze Russell, 1877. 196 p.
3. Biography. *The Watch Tower and Herald of Christ's Presence*. 1916. Vol. 37, no. 23. P. 356–357.
4. Divine Plan Chart of the Ages. Most Holy Faith. URL: <http://www.mostholyyfaith.com/beta/bible/volumes/chart.asp> (date of access: 08.11.2022).
5. Do You Want "Zion's Watch Tower"? *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence*. 1879. Vol. 1, no. 2. P. 2.
6. Harvest Gathering and Siftings. A Brief History of the development of Present Truth. *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence*. 1890. Vol. 11, no. 6. P. 3–7.
7. *Jehovah's Witnesses: proclaimers of God's kingdom – Brooklyn*. Brooklyn, N.Y. : Watchtower Bible and Tract Society of New York, 1993. 750 p.
8. Letters Received to March 21. *The Bible Examiner*. 1874. Vol. 18, no. 7. P. 224.
9. Losch R. R. *The Many Faces of Faith: A Guide to World Religions and Christian Traditions*. Wm. B. Eerdmans Publishing Company, 2002. 192 p.
10. Millennial Dawn. *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence*. 1886. Vol. 7, no. 11. P. 1.
11. Millennial Day Dawn. *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence*. 1882. Vol. 3, no. 10. P. 1–2.
12. Parcels Sent to May 25. *The Bible Examiner*. 1874. Vol. 18, no. 9. P. 288.
13. Parcels Sent to Nov. 25. *The Bible Examiner*. 1875. Vol. 20, no. 3. P. 96.
14. *Pastor Russell's Convention Discourses – 1906–1916*. Chicago : Chicago Bible Students Publishing, 1979. 511 p.
15. Penton M. J. *Apocalypse Delayed: The Story of Jehovah's Witnesses*. 3rd ed. University of Toronto Press, Scholarly Publishing Division, 2015. 547 p.
16. Prospect. *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence*. 1879. Vol. 1, no. 1. P. 3.
17. Qualified to be Ministers. *Watch Tower Bible and Tract Society*, 1955. 377 p. Russell C. T. *Coming Events Cast their Shadows Before* (continued). *The Bible Examiner*. 1877b. Vol. 21, no. 8. P. 245–246.
18. Redeker C. F. *Pastor C.T. Russell: Messenger of Millennial Hope, Distinguished Founder of the Bible Students and His Legacy*. Temple City, CA : Pastoral Bible Institute, 2006. 456 p.
19. Russell C. T. *Coming Events Cast their Shadows Before*. *The Bible Examiner*. 1877a. Vol. 21, no. 6. P. 181.
20. Russell C. T. *Conversion and Holiness*. *Herald of the Morning*. 1879a. Vol. 8, no. 4. P. 64–66.
21. Russell C. T. *Food for Thinking Christians*. Pittsburgh, PA, 1881. 162 p. URL: <https://archive.org/details/FoodForThinkingChristians>
22. Russell C. T. *Gentle Times: When do They End?*. *The Bible Examiner*. 1876. Vol. 21, no. 1. P. 27–28.
23. Russell C. T. *Holiness*. *Herald of the Morning*. 1878a. Vol. 7, no. 4. P. 62–63.
24. Russell C. T. *Rich Man and Lazarus*. *Herald of the Morning*. 1879b. Vol. 8, no. 1. P. 9–10.
25. Russell C. T. *Tabernacle Shadows of the "Better Sacrifices"*. Allegheny, PA : Watch Tower Bible and Tract Society, 1899. 131 p.
26. Russell C. T. *The Atonement*. *Herald of the Morning*. 1878b. Vol. 7, no. 3. P. 39–40.
27. Russell C. T. *The Object and Manner of the Lord's Return*. Pittsburgh, PA : Office of Herald of the Morning, 1877c. 64 p.
28. Russell C. T. *The Prospect*. *Herald of the Morning*. 1878c. Vol. 7, no. 1. P. 11–15.
29. Russell C. T. *The Prothetic Conference*. *Herald of the Morning*. 1878d. Vol. 7, no. 6. P. 83–84.
30. Russell C. T. *The Sabbath*. *Herald of the Morning*. 1879c. Vol. 8, no. 1. P. 14–16.
31. Russell C. T. *The Tabernacle and its Teachings*. Pittsburgh, PA, 1882. 96 p. URL: <https://archive.org/details/TheTabernacleAndItsTeachingsByCharlesTazeRussell/mode/2up> (date of access: 15.09.2022).
32. Russell C. T. *Your vote wanted*. *Herald of the Morning*. 1879d. Vol. 8, no. 2. P. 40.
33. Russell C. T. *The Plan of the Ages*. Brooklyn : International Bible Students Association, 1923a. 350 p.
34. Russell C. T. *The Time Is at Hand*. Brooklyn : International Bible Students Association, 1923b. 366 p.
35. Russell C. T. *Thy Kingdom Come*. Brooklyn : International Bible Students Association, 1923c. 380 p.
36. Russell C. T. *The Battle of Armageddon*. Brooklyn : International Bible Students Association, 1923d. 656 p.
37. Russell C. T. *The At-One-Ment Between God and Man*. Brooklyn : International Bible Students Association, 1923e. 490 p.
38. Russell C. T. *The New Creation*. Brooklyn : International Bible Students Association, 1923f. 729 p.
39. Rutherford J. F. *Oration at Evening Service*. *The Watch Tower and Herald of Christ's Presence*. 1916. Vol. 37, no. 23. P. 373–374.

40. Scenario of the Photo-Drama of Creation. Brooklyn, NY : International Bible Students Association, 1914. 96 p.
41. The Watchtower. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Watchtower (date of access: 02.11.2022).
42. This journal and its sacred mission. Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence. 1906. Vol. 27, no. 3. P. 34.
43. Watch Tower Publications. Watchtower ONLINE LIBRARY. 2022. URL: <https://wol.jw.org/en/wol/d/r1/lp-e/1200276167> (date of access: 09.11.2022).
44. What's the Most Popular Magazine in the World?. National News. URL: <http://nationalnews.com/whats-popular-magazine-world/> (date of access: 02.11.2022).
45. Wesley D. Jehovah's Witnesses and the Watchtower. Eternal Word Television Network, Inc. (EWTN). 1995. URL: <https://www.ewtn.com/catholicism/library/jehovahs-witnesses-and-the-watchtower-1180> (date of access: 15.11.2022).
46. Where is the Promise of His Presence. The Herald of Christ's Kingdom. 2014. URL: <https://herald-magazine.com/2014/09/01/where-is-the-promise-of-his-presence/> (date of access: 08.11.2022).
47. Wisdom W. M. The Laodicean Messenger: Being the Memoirs of the Life, Works and Character of that Faithful and Wise Servant of the Most High God. Bible Students Book Store : Chicago, 1923. 332 p.
48. Zydek F. Charles Taze Russell: His Life and Times: The Man, the Millennium and the Message. 2nd ed. CreateSpace Independent Publishing Platform, 2009. 470 p.
49. Zygmunt J. F. Jehovah's Witnesses: a study of symbolic and Structural Elements in the Development and Institutionalization of a Sectarian Movement : doctoral dissertation. Chicago, 1967. 978 p. 3.